

Sygn. akt II USKP 158/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 kwietnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło

SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania E. R.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Gdańsku
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 13 kwietnia 2023 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z dnia 15 stycznia 2020 r., sygn. akt III AUa 547/19,

- 1) oddala skargę kasacyjną,**
- 2) nie obciąża ubezpieczonego kosztami postępowania kasacyjnego organu rentowego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 12 marca 2019 r. oddalił odwołanie wniesione przez ubezpieczonego E. R. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Gdańsku z dnia 8 października 2018 r., odmawiającej przyznania ubezpieczonemu prawa do

emerytury w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej jako ustawa emerytalna).

Sąd Okręgowy wyjaśnił, że ubezpieczony nie może nabyć prawa do emerytury w wieku obniżonym, ponieważ jest już uprawniony do emerytury pomostowej, która została wprowadzona do systemu emerytalnego w celu zastąpienia świadczenia emerytalnego w wieku obniżonym, przyznawanego w związku z wykonywaniem zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Dodatkowo Sąd pierwszej instancji wyjaśnił, że nie jest również możliwe przeliczenie pobieranej przez ubezpieczonego emerytury pomostowej z uwzględnieniem przelicznika: 1 rok zatrudnienia w drużynach trakcyjnych jako 14 miesięcy zatrudnienia, tj. na podstawie art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej, albowiem przelicznik ten nie ma zastosowania w sytuacji, gdy ubezpieczony nabył prawo do emerytury na zasadach ogólnych (przejściowych), w których ustawodawca nie przewidział możliwości stosowania przelicznika stażu kolejowego z powołanego przepisu.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 15 stycznia 2020 r. oddalił apelację wniesioną przez ubezpieczonego od wyroku Sądu pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny uznał, że apelacja ubezpieczonego nie zasługiwała na uwzględnienie, albowiem wyrok Sądu pierwszej instancji - pomimo częściowo nietrafnego uzasadnienia - odpowiada prawu.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy błędnie uznał, że uprawnienie ubezpieczonego do emerytury pomostowej powoduje, że nie jest uzasadniony jego wniosek o przyznanie mu prawa do emerytury w wieku obniżonym z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, ponieważ są to dwa różne świadczenia regulowane odrębnymi przepisami. Uprawnienie ubezpieczonego do świadczenia przyznanego mu na podstawie ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych w żadnej mierze nie wyklucza więc wystąpienia przez niego z wnioskiem o przyznanie mu prawa do emerytury w wieku obniżonym, o której mowa w art. 184 ustawy emerytalnej.

Sąd Apelacyjny stanął jednak na stanowisku, że powyższe stwierdzenie pozostawało bez wpływu na ocenę prawidłowości zaskarżonego orzeczenia, gdyż

należało uznać, że ubezpieczony nie spełniał kumulatywnie przesłanek warunkujących przyznanie mu prawa do emerytury z art. 184 ustawy emerytalnej. Jak wynikało bowiem z ustaleń Sądu pierwszej instancji, ubezpieczony w dniu 3 października 2018 r. ukończył wprawdzie 60 rok życia, nie jest członkiem OFE, a na dzień wejścia w życie ustawy emerytalnej posiadał ponad 15 lat zatrudnienia w warunkach szczególnych, ale nie wykazał na dzień 1 stycznia 1999 r. wymaganych 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych, a jedynie 22 lata, 3 miesiące i 19 dni.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że - wbrew twierdzeniom ubezpieczonego - nie było możliwe przeliczenie okresu jego zatrudnienia w P. S.A. w G. z uwzględnieniem przelicznika, o którym mowa w art. 43 pkt 2 ustawy emerytalnej, tj. - 1 rok zatrudnienia na stanowisku maszynisty pojazdów trakcyjnych jako równy 14 miesiącom. Przepisy ustawy emerytalnej, w szczególności przy ustalaniu okresów składkowych i nieskładkowych uprawniających do emerytury muszą być interpretowane ściśle. Brak jest w tej ustawie przepisu pozwalającego na przeliczenie stażu pracy na kolei przy ustalaniu prawa do tzw. emerytury powszechnej, a tym samym przy ustalaniu emerytury innej niż kolejowa. Umieszczenie art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej wśród przepisów regulujących prawo do emerytury kolejowej wskazuje, iż przepis ten miał zastosowanie tylko do ustalania prawa do tej kategorii emerytur. Ponadto rozważany przepis został zamieszczony w Rozdziale 2 Działu II ustawy emerytalnej, poświęconym problematyce emerytur dla ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. Ubezpieczeni urodzeni po tej dacie nabywają zaś prawo do emerytury na ogólnych zasadach, z wyjątkami określonymi w przepisach Rozdziału 3 Działu II ustawy (art. 46 i następne), odnoszącego się do niektórych ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli warunki do uzyskania emerytury na preferencyjnych zasadach spełnią najpóźniej do dnia 31 grudnia 2008 r. W stosunku do pozostałych ubezpieczonych prawo do emerytury nabywanej według uprzywilejowanych zasad zostało wygaszone (z wyjątkami określonymi w art. 50a i następnych oraz w art. 184 ustawy emerytalnej, które nie mają zastosowania do skarżącego). Oznacza to, że dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy nie spełnili przed dniem 1 stycznia 2009 r. warunków nabycia prawa do emerytury, nie jest już możliwe ustalanie okresu uprawniającego do emerytury przy zastosowaniu

uprzywilejowanych zasad, w tym z uwzględnieniem preferencyjnego przelicznika okresu zatrudnienia na kolei przewidzianego w art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej.

Jeśli zatem ubezpieczony nie spełnił kumulatywnie wszystkich przesłanek niezbędnych do uzyskania przez niego prawa do wcześniejszej emerytury, o których stanowi art. 184 i art. 32 emerytalnej w związku z § 2 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, to tym samym dochodzone przez niego świadczenie nie mogło mu być przyznane.

Ubezpieczony E. R. wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 15 stycznia 2020 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając mu naruszenie prawa materialnego, to jest art. 184 i art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej w związku z § 2 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przez błędną ich wykładnię polegającą na uznaniu, że: 1) przy ustalaniu prawa do emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej z tytułu pracy o w szczególnych warunkach przed dniem 1 stycznia 1999 r. w związku z art. 32 tej ustawy nie stosuje się art. 43 ust. 2 ustawy, gdyż przepis ten ma zastosowanie tylko przy ustalaniu prawa do emerytury kolejowej, o której mowa w art. 40 ustawy, co doprowadziło do uznania, że ubezpieczony nie wykazał na dzień 1 stycznia 1999 r. 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych a w konsekwencji do oddalenia apelacji ubezpieczonego; 2) dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy nie spełnili przed dniem 1 stycznia 2009 r. warunków nabycia prawa do emerytury, nie jest możliwe ustalanie okresu uprawniającego do emerytury przy zastosowaniu uprzywilejowanych zasad, w tym z uwzględnieniem preferencyjnego przelicznika okresu zatrudnienia na kolei przewidzianego w art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej, co doprowadziło do uznania, że jeśli ubezpieczony nie spełnił kumulatywnie wszystkich przesłanek niezbędnych do uzyskania przez niego prawa do emerytury, o których mowa w art. 184 i art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 2 i § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, to tym samym

dochodzone przez niego świadczenie nie może mu zostać przyznane, a w konsekwencji do oddalenia apelacji ubezpieczonego.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżący wniósł o „uchylenie i zmianę” zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 15 stycznia 2020 r. w całości oraz orzeczenie co do istoty sprawy przez 1) przyznanie skarżącemu prawa do emerytury; 2) zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącego kosztów postępowania za wszystkie instancje sądowe, w tym kosztów zastępstwa procesowego oraz kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu wszczętym niniejszą skargą kasacyjną, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności Sąd Najwyższy stwierdził, że rozpoznanie skargi kasacyjnej wniesionej w niniejszej sprawie wymaga uprzedniego rozstrzygnięcia, czy przewidziany w art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej sposób liczenia okresu zatrudnienia na kolei znajduje zastosowanie przy ustalaniu 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 2 tej ustawy, jako przesłanki prawa do emerytury określonej w tym przepisie.

Równocześnie Sąd Najwyższy zauważył, że wykładnia omawianego przepisu była już w przeszłości przedmiotem jego orzecznictwa. W wyroku z dnia 22 czerwca 2004 r., II UK 412/03 (LEX nr 585796) wyjaśniono zaś, że okres zatrudnienia na kolei jest okresem ubezpieczenia społecznego, który stosownie do art. 5 pkt 1 i art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej uwzględnia się przy ustalaniu prawa do emerytury (ogólnej). Jest bowiem oczywiste, że jeżeli ubezpieczony nie spełnił wymaganego przepisem art. 40 pkt 2 ustawy piętnastoletniego okresu zatrudnienia, a był zatrudniony na kolei przez krótszy okres, to ten krótszy okres kolejowego zatrudnienia jest okresem ubezpieczenia społecznego w rozumieniu przepisu art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy. (...) Przepis art. 43 ust. 2 ustawy stanowiący, że każdy pełny rok zatrudnienia na kolei na parowym, spalinowym lub elektrycznym pojeździe trakcyjnym, w drużynach konduktorskich oraz na stanowiskach manewrowych lub ustawiaczy liczy się jako 14 miesięcy zatrudnienia na kolei, ma (więc) zastosowanie

nie tylko przy obliczaniu okresów zatrudnienia wymaganych dla ustalenia prawa do emerytury kolejowej, lecz także dla ustalenia prawa do emerytury ogólnej. Określone w tym przepisie zatrudnienie na kolei jest zatrudnieniem w szczególnych warunkach i nie zmienia swej istoty ze względu na cel, dla którego jest brane pod rozwagę przez organ rentowy. W szczególności nie jest tak, że to samo zatrudnienie na kolei dla celów ustalenia prawa do emerytury kolejowej jest zatrudnieniem w szczególnych warunkach, zaś dla celów ustalenia prawa do emerytury ogólnej traci ten szczególny charakter. W związku z tym przewidziany w art. 43 ust. 2 ustawy sposób liczenia zatrudnienia na kolei ma zastosowanie także dla ustalenia prawa do emerytury ogólnej ubezpieczonego, który nie spełnił wymaganego art. 40 pkt 2 ustawy okresu zatrudnienia na kolei. Przyjęcie odmiennego poglądu oznaczałoby akceptację nierównego traktowania tego samego okresu zatrudnienia w sprawach z zakresu ubezpieczenia społecznego. Przedstawiony pogląd uzyskał następnie pełną aprobatę w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2020 r., I UK 48/19 (LEX nr 3082453), wydanym w sprawie, w której przedmiotem sporu (analogicznie jak w niniejszej sprawie) było spełnienie przez ubezpieczonego przesłanki ogólnego stażu emerytalnego wynoszącego 25 lat jako warunku prawa do emerytury z art. 184 ustawy emerytalnej. W wyroku tym wyjaśniono dodatkowo, że prawo do wcześniejszej emerytury za pracę w szczególnych warunkach na podstawie art. 32 ustawy (emerytalnej) nie musi składać się tylko z okresów pracy na kolei, co jednak nie oznacza, iż nie obowiązuje regulacja z art. 43 ust. 2 ustawy, czyli ubezpieczony ma prawo do korzystnego przeliczenia wskazanych w nim okresów zatrudnienia na kolei. Za taką wykładnią przemawia również to, że prawodawca nie wyłączył stosowania art. 43 ust. 2 w stosunku do ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., w zakresie ich prawa do emerytury kolejowej - art. 50 ustawy. Regulacja art. 43 ust. 2 również literalnie nie zawęża zastosowania przelicznika tylko do ustalenia prawa do emerytury kolejowej, tak jak w regulacji innego, większego przelicznika tylko do emerytury górniczej - art. 50d ust. 1 ustawy. Uprawniona jest zatem teza, że przeliczenie stażu pracy na kolei z art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej stosuje się przy ustalaniu wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 tej ustawy. Takie stanowisko było też zajmowane w orzecznictwie sądów powszechnych, czego przykładami mogą być bez wątpienia między innymi wyroki:

Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 8 stycznia 2013 r., III AUa 496/12 (LEX nr 1246756); Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 4 sierpnia 2016 r., III AUa 1081/16 (LEX nr 2107438); Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 października 2017 r., III AUa 814/15 (LEX nr 2436631) oraz Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 września 2021 r., III AUa 1085/21 (LEX nr 3321769).

Odmienne zapatrywanie co do wykładni art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej Sąd Najwyższy zaprezentował natomiast w uchwale z dnia 4 grudnia 2013 r., II UZP 7/13 (OSNP 2014 nr 4, poz. 57), która wprost odnosiła się wprawdzie do zasad ustalania kapitału początkowego, jednakże wyjaśniono w niej, że do przebytych okresów składkowych przyjmowanych przy ustalaniu kapitału początkowego (art. 174 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej) nie stosuje się przelicznika zatrudnienia na kolei, o którym mowa w art. 43 ust. 2 powołanej ustawy. Brak jest bowiem przepisu pozwalającego na przeliczenie stażu pracy na kolei przy ustalaniu kapitału początkowego, a także prawa do tzw. emerytury powszechnej. Analogiczne stanowisko (również w odniesieniu do sposobu ustalania kapitału początkowego) zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 listopada 2013 r., I UK 154/13 (OSNP 2014 nr 10, poz. 150), dodając, że zastosowanie art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej możliwe jest tylko wówczas, gdy wynika to w sposób jednoznaczny z ustawy. Przepis art. 174 nie zawiera natomiast adekwatnego odesłania, co sprzeciwia się uwzględnieniu spornych okresów w większym wymiarze niż jeden do jednego. Sąd Najwyższy w powołanym wyroku podkreślił także, że art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej stanowi niezawierające uzasadnienia aksjologicznego odstępstwo od zasady równego traktowania ubezpieczonych, które mogłoby być stosowane do ustalenia wartości kapitału początkowego tylko na podstawie jednoznacznego przepisu ustawy. Przepisu takiego jednak omawiana ustawa nie zawiera. Również wykładnia teleologiczna, systemowa, historyczna oraz komparatystyczna sprzeciwiają się wykładni zawartej w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Także w wyroku z dnia 1 grudnia 2016 r., I UK 454/15 (LEX nr 2188784), w którym rozstrzygnięto problem sposobu ustalania okresu uprawniającego do emerytury jako jednej z przesłanek prawa do świadczenia przedemerytalnego, Sąd Najwyższy stwierdził, że odesłanie z art. 2 ust. 2 ustawy z 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych nie obejmuje art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej, podkreślając jednak równocześnie, że umiejscowienie

tego przepisu wśród przepisów regulujących prawo do emerytury kolejowej wskazuje, iż przepis ten miał zastosowanie tylko do ustalania prawa do tej kategorii emerytur. Ponadto Sąd Najwyższy w wyroku tym zauważył, że art. 43 ust. 2 został zamieszczony w Rozdziale 2 Działu II ustawy emerytalnej, poświęconym problematyce emerytur dla ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. Ubezpieczeni urodzeni po tej dacie nabywają prawo do emerytury na ogólnych zasadach, z wyjątkami określonymi w przepisach Rozdziału 3 Działu II ustawy (art. 46 i następne), odnoszących się do niektórych ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli warunki do uzyskania emerytury na preferencyjnych zasadach spełnią najpóźniej do dnia 31 grudnia 2008 r. W stosunku do pozostałych ubezpieczonych prawo do emerytury nabywanej według uprzywilejowanych zasad zostało wygaszone (z wyjątkami określonymi w art. 50a i następnych oraz w art. 184 ustawy emerytalnej, które nie mają zastosowania do skarżącego). Oznacza to, że dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy nie spełnili przed dniem 1 stycznia 2009 r. warunków nabycia prawa do emerytury, nie jest już możliwe ustalanie okresu uprawniającego do emerytury przy zastosowaniu uprzywilejowanych zasad, w tym z uwzględnieniem preferencyjnego przelicznika okresu zatrudnienia na kolei przewidzianego w art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej. W podobnym duchu wypowiadały się także między innymi: Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r., III AUa 654/02 (LEX nr 193532); Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 26 stycznia 2010 r., III AUa 653/09 (LEX nr 580540); Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z dnia 9 marca 2011 r., III AUa 1544/10 (LEX nr 1087214) oraz Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyrokach z dnia 25 czerwca 2014 r., III AUa 90/14 (LEX nr 1493732) oraz z dnia 7 grudnia 2017 r., III AUa 503/17 (LEX nr 2437813).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną uznał przy tym, że bardziej przekonujący jest kierunek wykładni art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej zaprezentowany w ramach drugiego z przedstawionych wyżej nurtów orzecznictwa. Zastrzegł jednak, że interpretacja tego przepisu dokonywana wyłącznie z uwzględnieniem reguł gramatycznych nie daje jednoznacznych rezultatów. Przepis art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej, zwłaszcza analizowany w oderwaniu od innych regulacji, stanowi bowiem tylko tyle, że każdy rok zatrudnienia na kolei na parowym,

spalinowym lub elektrycznym pojeździe trakcyjnym, w drużynach konduktorskich oraz na stanowiskach manewrowych lub ustawiaczy liczy się jako 14 miesięcy zatrudnienia na kolei. Pewną wskazówką interpretacyjną sugerującą, że chodzi w nim wyłącznie o zastosowanie przelicznika przy ustalaniu długości okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach, może więc być jedynie jego ostatni fragment, z którego wynika, że przewidziany w nim przelicznik służyć ma określeniu długości okresu zatrudnienia „na kolei”, a nie zatrudnienia „w ogóle”. Zgodnie z § 4 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze do okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach zalicza się bowiem także okresy zatrudnienia na kolei w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin. Ponadto nie posługuje się on pojęciem „okresów składkowych”, które w myśl art. 184 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 27 ustawy emerytalnej, wraz z okresami nieskładkowymi decydują o tzw. ogólnym stażu emerytalnym. Pojęciem „okres zatrudnienia” ustawodawca posługuje się natomiast wyłącznie w odniesieniu do przesłanki prawa do emerytury określonej w art. 184 ust. 1 pkt 1, w którym została określona przesłanka stażu w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Nie jest równocześnie jasne, choć kwestia ta ma drugorzędne znaczenie przy ustalaniu warunków prawa do emerytury, czy uzyskany w następstwie przeliczenia okres zatrudnienia na kolei może być wykorzystany tylko w ramach oceny spełnienia tych warunków, czy też należy uwzględnić go również przy ustalaniu wysokości świadczenia, obliczanej w przypadku emerytury, o której mowa w art. 184 ustawy, na podstawie art. 53, choć wymaga podkreślenia, że ostatni z wymienionych przepisów każe wprawdzie uwzględnić „każdy rok okresów składkowych”, to nie odsyła jednak do art. 43 ust. 2. Z kolei art. 52, mówiący o ustalaniu wysokości emerytur innych niż określone w art. 51 (to jest emerytur górniczych), przewiduje stosowanie wyłącznie przeliczników górniczych i to pod warunkiem wykonywania pracy górniczej pod ziemią co najmniej przez 5 lat.

O tym, że omawiany przepis znajduje, a właściwie znajdował zastosowanie tylko w odniesieniu do emerytur kolejowych, świadczy z kolei jego wykładnia dokonywana z uwzględnieniem reguł systemowych. W tym zakresie wymaga

bowiem podkreślenia, co podnosił już Sąd Najwyższy w powołanym wcześniej wyroku z dnia 1 grudnia 2016 r., I UK 454/15, że jest on usytuowany w Dziale II Rozdziale 2 ustawy o emeryturach i rentach, który dotyczy ubezpieczonych urodzonych (odmiennie niż w przypadku ubezpieczonych, o których mowa w art. 184 ustawy) przed dniem 1 stycznia 1949 r. i zawiera uregulowania zachowujące dotychczasowe (a więc obowiązujące także przed dniem 1 stycznia 1999 r.) uprawnienia emerytalne, przewidziane w co do zasady w przepisach ustaw wymienionych w art. 195, które w całości bądź w części utraciły moc obowiązującą w związku z wejściem w życie ustawy emerytalnej, w tym także ustawy z dnia 28 kwietnia 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin. Co również niewątpliwe, dotyczy wprost emerytury kolejowej uregulowanej kompleksowo, poczynając od dnia 1 stycznia 1999 r., w art. 40-45 ustawy emerytalnej, stanowiąc jeden z elementów określających sposób obliczania okresu zatrudnienia na kolei jako przesłanki (jednej z przesłanek) prawa do tej emerytury. Wprawdzie na podstawie art. 50 ust. 1 zamieszczonego w Rozdziale 3 zawierającym przepisy dotyczące emerytur dla niektórych ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r. znajduje on zastosowanie także w stosunku do urodzonych w tym przedziale czasowym pracowników kolejowych, jednakże z dodatkowym zastrzeżeniem, że muszą oni warunki do uzyskania emerytury określone w art. 40 (dotyczącym emerytury kolejowej) spełnić do dnia 31 grudnia 2008 r. Powołany art. 50 ust. 1 określa zatem wyjątek od ogólnej reguły przewidującej prawo do emerytury kolejowej tylko dla pracowników kolejowych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. Opisane regulacje doskonale ilustrują przy tym przyjęty w ustawie emerytalnej proces stopniowego wygaszania dotychczasowych uprawnień emerytalnych (w tym przywilejów związanych z wiekiem, stażem emerytalnym oraz charakterem zatrudnienia) na rzecz jednolitego, powszechnego systemu. Proces ten jest zaś w pełni akceptowany zarówno o orzecznictwie, jak i w doktrynie prawa ubezpieczeń społecznych (por. m.in. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 22 czerwca 1999 r., K. 5/99, OTK ZU 1999 nr 5, poz. 100, z dnia 4 stycznia 2000 r., K. 18/99, OTK ZU 2000 nr 1, poz. 1 oraz K. 1/00, OTK 2000 nr 6, poz. 185 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 czerwca 2011 r., III UK 217/10, LEX nr 950438 i z dnia 26 kwietnia 2016 r., I UK 151/15, LEX nr

2050671). W ramach tego procesu ubezpieczeni zatrudnieni na kolei nie zachowali jednak posiadanych dotychczas uprawnień emerytalnych. Zachowali je bowiem, choć w nieco zmodyfikowanej wersji, wyłącznie górnicy (por. Dział II Rozdział 3a ustawy emerytalnej – art. 50a-50f), co przełożyło się nie tylko na sposób obliczania okresów pracy górniczej przy ustalaniu prawa do emerytury górniczej (w wymiarze półtorakrotnym - art. 50d), ale również na sygnalizowany wyżej sposób ustalania wysokości nie tylko emerytur górniczych (art. 51 ustawy emerytalnej), lecz także innych emerytur (art. 52 ustawy emerytalnej), przewidujący stosowanie przeliczników górniczych (1,5 i 1,8) za każdy rok pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy oraz pracy „przodkowej” i w drużynach ratowniczych.

Sąd Najwyższy stanął zatem na stanowisku, że nie przekonuje argumentacja, którą posłużono się w wyrokach z dnia 22 czerwca 2004 r., II UK 412/03 oraz z dnia 30 września 2020 r., I UK 48/19, opierająca się na założeniu, że skoro okres zatrudnienia na kolei jest okresem ubezpieczenia społecznego, to stosownie do art. 5 ust. 1 pkt 1 i art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej uwzględnia się go także przy ustalaniu prawa do emerytury (ogólnej). Za nieprzekonujący uznał również podniesiony w pierwszym z powołanych wyroków argument, w myśl którego przyjęcie odmiennego poglądu oznaczałoby akceptację dla nierównego traktowania tego samego okresu zatrudnienia w sprawach z zakresu ubezpieczenia społecznego. W tym zakresie zauważył bowiem, że z art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej wynika szczególny przywilej (stanowiący wszak odstępstwo od zasady równego traktowania ubezpieczonych, zwłaszcza w zakresie określonym w art. 2a ust. 2 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych), nieznajdujący uzasadnienia aksjologicznego, jeśli zważyć, że okresy pracy na wymienionych w tym przepisie stanowiskach pracy z całą pewnością można porównać do okresów zatrudnienia na innych stanowiskach pracy w szczególnych warunkach (por. § 4 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. oraz art. 32 ustawy emerytalnej), które w ustawie emerytalnej są przecież przeliczane w stosunku jeden do jednego. Standardowy przelicznik okresów ubezpieczenia przy ustalaniu prawa do emerytury (oraz renty) określa się zaś w ten sposób, że jeden rok okresów ubezpieczenia (składowych, nieskładowych i innych), to jeden rok kalendarzowy stażu ubezpieczeniowego. Jedynie enumeratywnie wymienione w ustawie okresy

pracy górniczej, ale tylko przy ustalaniu prawa do górniczej emerytury, a nie emerytury powszechnej bądź emerytury z art. 184 ustawy (art. 50d ustawy emerytalnej), a także zawarte w zamkniętym katalogu okresy działalności kombatanckiej oraz działalności równorzędnej z tą działalnością i okresy zaliczane do tej działalności, okresy podlegania represjom wojennym i okresu powojennego, okresy pracy przymusowej okresy osadzenia w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia za działalność polityczną po dniu 31 grudnia 1955 r., wreszcie okresy internowania na podstawie art. 42 dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (art. 5 ust. 3 ustawy emerytalnej) uwzględnia się natomiast w większym wymiarze.

Odwołując się do wykładni historycznej art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej, Sąd Najwyższy stwierdził ponadto, że przepis ten wraz z pozostałymi przepisami określającymi ustawowe warunki prawa do emerytury kolejowej został w niezmienionym brzmieniu recypowany z ustawy z dnia 28 kwietnia 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin (por. art. 6 ust. 2 tej ustawy), co wyraźnie wskazuje na zamiar ustawodawcy mający na celu czasowe utrzymanie w mocy zawartej w nim regulacji jedynie w odniesieniu do emerytur kolejowych. Co więcej, przewidziana w art. 6 ust. 2 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin zasada liczenia stażu pracy z przelicznikiem 14 miesięcy za każdy rok pracy nie została utrzymana w okresie obowiązywania ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw. Jak wyjaśnił bowiem Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 września 1995 r., II URN 25/95 (OSNAPiUS 1996 nr 9, poz. 131), art. 45 ust. 1 tej ustawy przewidywał, że przepisy ustaw wymienionych w art. 1, a więc także przepisy ustawy z o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych, stosowało się nadal, jeżeli nie były sprzeczne z postanowieniami ustawy „rewaloryzacyjnej”. Ponieważ przepisy tej ustawy nie przewidywały korzystniejszego przelicznika stażu pracy dla kolejarzy, odmiennie, jak dla górników, którym pozostawiono takie uprawnienia, to art. 6 ust. 2 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin nie mógł być stosowany przy przyznawaniu świadczeń emerytalno-rentowych po dacie wejścia w życie ustawy „rewaloryzacyjnej”, tj. od dnia 15 listopada 1991 r. Miał natomiast

zastosowanie wobec ubezpieczonych, którzy nabyli prawo do świadczeń emerytalno-rentowych przed tą datą. Wykładnia historyczna art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej wskazuje więc, że ustawodawca nie przyznawał kolejarzom uprawnienia przewidzianego w tym przepisie w sposób ciągły i konsekwentny. Przeciwnie, z przedstawionych unormowań wynika raczej zamiysł ustawodawcy zachowania tego przywileju wyłącznie w stosunku do ubezpieczonych, którzy spełnili wszystkie warunki do nabycia emerytury kolejowej najpóźniej do dnia 31 grudnia 2008 r. oraz wygaszenia tego przywileju wobec pozostałych ubezpieczonych, w tym zwłaszcza ubiegających się o prawo do emerytury powszechnej lub emerytury z art. 184 ustawy emerytalnej, którzy nie legitymują się wynoszącym co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn okresem składkowym i nieskładkowym.

Uwzględniając powyższe rozważania, Sąd Najwyższy doszedł jednak do przekonania, że ujawniona i opisana wcześniej rozbieżność w jego dotychczasowym orzecznictwie oraz w orzecznictwie sądów powszechnych sprawia, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, którego rozstrzygnięcie wymaga udzielenia przez skład powiększony odpowiedzi na pytanie, czy przewidziany w art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej sposób liczenia okresu zatrudnienia na kolei znajduje zastosowanie przy ustalaniu 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 2 powołanej ustawy, jako przesłanki prawa do emerytury określonej w tym przepisie?

Sąd Najwyższy rozstrzygnął to zagadnienie w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 23 listopada 2022 r., III UZP 5/22 (OSNP 2023 nr 5, poz. 54), w tezie której wyjaśnił, że przewidziany w art. 43 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 504 ze zm.) sposób liczenia okresu zatrudnienia na kolei nie ma zastosowania przy ustalaniu okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 2 tej ustawy. Wyrażając ten pogląd, Sąd Najwyższy w powiększonym składzie, stwierdził równocześnie, że: 1) okres zatrudnienia na kolei jest okresem pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 184 ustawy emerytalnej, a więc 15 lat zatrudnienia na kolei osiągnięte do dnia 1 stycznia 1999 r. spełnia przesłankę nabycia prawa do wcześniejszej emerytury w związku z pracą w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze; 2) oprócz tego do nabycia

prawa do takiej emerytury wymagane jest jednak jeszcze osiągnięcie odpowiedniego okresu składkowego i nieskładkowego (co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn). Przy spełnieniu tego warunku nie stosuje się jednak specjalnego sposobu liczenia stażu emerytalnego według zasady pełny rok zatrudnienia jako 14 miesięcy, gdyż taki sposób liczenia dotyczy wyłącznie przesłanki nabycia prawa do emerytury kolejowej (art. 43 ust. 2 w związku z art. 40 pkt 2 ustawy emerytalnej) a wyjątków nie należy interpretować rozszerzająco (*exceptiones non sunt extendendae*); 3) nie jest więc potrzebny przepis zakazujący stosowania art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej przy liczeniu innych staży ubezpieczeniowych lub ustalaniu prawa do innych świadczeń. Odwrotnie, aby przepis ten stosować nie tylko przy liczeniu stażu do emerytury kolejowej, niezbędny byłby przepis odsyłający (a takiego brak); 4) okres zatrudnienia na kolei liczony jako zwykły okres zatrudnienia przy obliczaniu okresów składkowych i nieskładkowych nie traci charakteru okresu pracy w szczególnych warunkach, bo cecha takiej pracy nie ma w tym przedmiocie żadnego znaczenia. Nie jest to przypadek nierównego traktowania tego samego okresu, gdyż dotyczy różnych (odmiennych, nierelevantnych) sytuacji prawnych. Wręcz odwrotnie, przyjęcie tego sposobu wykładni (liczenie pełnego roku zatrudnienia jako 14 miesięcy okresów składkowych i nieskładkowych) prowadziłoby do nadmiernego (nieuzasadnionego) uprzywilejowania (faworyzowania) osób zatrudnionych na kolei, co oznaczałoby naruszenie zasady równego traktowania; 5) przepis art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej stanowi niezawierające uzasadnienia aksjologicznego odstępstwo od zasady równego traktowania ubezpieczonych, które mogłoby być stosowane do ustalenia 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 2 tej ustawy, tylko na podstawie jednoznacznego przepisu ustawy. Również wykładnia teleologiczna, systemowa, historyczna oraz komparatystyczna sprzeciwiają się wykładni o zastosowaniu art. 43 ust. 2 ustawy emerytalnej do ustalenia przesłanek (stażu zatrudnienia) innych świadczeń z ubezpieczeń społecznych czy też oceny zaistnienia innych stanów prawnych; 6) art. 43 ust. 2 i art. 40 pkt 2 ustawy emerytalnej należy łącznie odczytać normę, według której przy ustalaniu prawa do emerytury kolejowej wymagane jest 15 lat zatrudnienia na kolei, przy czym każdy pełny rok zatrudnienia na kolei na parowym, spalinowym lub elektrycznym pojeździe trakcyjnym, w drużynach konduktorskich

oraz na stanowiskach manewrowych lub ustawiaczy liczy się jako 14 miesięcy zatrudnienia na kolei. Jest to więc norma identyczna w konstrukcji, jak z art. 50d ust. 1 ustawy emerytalnej. Brak jest natomiast przepisu o zastosowaniu takiego przelicznika do ustalenia stażu ubezpieczeniowego (okresów składkowych i nieskładkowych).

W tym miejscu wymaga podkreślenia, że zgodnie z art. 398¹⁷ § 2 k.p.c. uchwała powiększonego składu Sądu Najwyższego jest w danej sprawie wiążąca.

Odnosząc zatem wyrażony w powołanej uchwale pogląd prawny do okoliczności faktycznych ustalonych w sprawie, mających wiążący charakter w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), Sąd Najwyższy zauważa, że skarżący ukończył wprawdzie w dniu 3 października 2018 r. 60 lat życia i nie był członkiem OFE, a w dniu wejścia w życie ustawy emerytalnej legitymował się okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach (okresem zatrudnienia na kolei - § 4 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze) wynoszącym ponad 15 lat, jednakże udowodnił równocześnie okres składkowy i nieskładkowy wynoszący tylko 22 lata, 3 miesiące i 19 dni, zamiast wymaganych 25 lat. Sporne było więc jedynie spełnienie przez skarżącego przesłanki prawa do emerytury określonej w art. 184 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 27 ustawy emerytalnej. Skoro zaś przewidziany w art. 43 ust. 2 tej ustawy sposób liczenia okresu zatrudnienia na kolei nie ma zastosowania przy ustalaniu okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 2 tej ustawy, to należy uznać, że kasacyjny zarzut naruszenia tych przepisów jest nieuzasadniony. Zostały one bowiem prawidłowo wyłożone i zastosowane przez Sąd drugiej instancji.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania organu rentowego na podstawie art. 102 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.

[SOP]

[f.n]

